

ORŠOLJA BENČIK

Nije sterilno

(Sport, jezik i politika u romanu *Stidni nakiti – Dve sterilne čaše*)¹

Vladimir Biti u svojoj studiji o razrušenom romanu Dubravke Ugrešić *Muzej bezuvjetne predaje*, koji pokreće želja za očuvanjem fantomskog uda govori o tome da iz nemogućnosti povratka imigranta, proteranog proizilazi, da „rezultate egzila uvek potkopava gubitak svega onoga što je neopozivo ostalo iza njega“. Oni iza međutim nije samo „trivijalna Jugoslavija“ već sam „subjekt pripovetke“, odnosno (prema pojmu Adriane Cavavero), *prema disciplinirajućem društvu proterana, neponovljiva ja*. Jer dok ranije subjekt veoma dobro se osećao u priči o njegovom životu, dotle u svetu koji je rascepan nakon traume [već] izgubljeno skita među pijačnim dopunama iste priče, kao skitnica traži sada već neprohodan put koji vodi k sebi.² Ili – mogli bi to dopuniti jednom novom plastičnom slikom posuđenom od Ota Tolnaja – „radi se o nekakvom mesečarenju, tako se kreće u tekstovima, kao mesečar na brdima i dolinama krovova.“³

Interesantni detalj Tolnajeve tekstova, a naročito obimnom romanu koji će se u Tolnajeve Svetskom leksikonu pod naslovom *Stidni nakiti*, romanu *sastavljenom kao filc*, iliti romanu *koji odleće kao čvorak*, da problematika gubitka ovog neponovljivog ja-a se guši putem repeticije u jecaju koji se doživljava kao zvučna poezija (agonije plačućeg jastoga), kroz poznatih alter

1 Istraživanje je finansirano od strane projekta „Aspekti razvoja inteligentnog, održivog i inkluzivnog društva: društvene, tehnološke i inovacione mreže u zapošljavanju i u digitalnoj privredi“ pod id. brojem EFOP-3.6.2-16-2017-00007. Projekat je realizovan uz podršku Evropske unije, uz sufinansiranje Socijalnog fonda Evrope i budžeta Mađarske.

2 BITI, Vladimir: Szétszórt otthon – Dubravka Ugrešić A feltétel nélküli kapituláció múzeuma című regényéről. Prevod: Ladányi István i Rajsli Emese. Filológiai közlöny – Az élettrajzi narratíva a kortárs délszláv prózában, LVIII. évfolyam, 2012/2, 129. p.

3 TOLNAI Ottó: Szeméremékszerek – A két steril pohár. Regény Misu és társai, avagy az iratmegőrzők sorrendje. Budimpešta, Jelenkor-Libri, 2018, 157. p.

egoa, infausta, tekstualnih funkcija, ja-dublera, maski poznatih iz Tolnaijevog univerzuma, odnosno tematizuje kroz multiplikacije ja i selfije koji do ludila ponavljaju (plaču) isto, dok se jedno uliksovsko putovanje i kozmički uvećano sunce ostvaruje kao komični, *lokalni* prepis koji zrači kroz Tolnaijeve autotekstove. U tom prepisu (tačnije u njegovom trećem poglavlju) uočljivo je da u *Cvećarskoj broj 3* prvenstveno se ne radi o životnoj situaciji, nego o mogućem odgovoru na nju, o životnoj strategiji što predstavlja umetnost suprotstavljene politici i ideologiji, o begu iz sfere javnog života u privatnu sferu, o povlačenju u toplinu porodice, u prizivanju jedne male bašte Voltera/Janusa/Kandida – čemu – kako to Tolnaijeve članke *Raspad Jugoslavije* i *Balkanski ratovi* s brojnim podlomcima obogaćuje i verifikuje novi roman, koji ujedno daje uvid u pozadinu i razvoj pesničkih motiva Tolnaja – nesporno pripadaju biljna i životinjska stvorenja ovog perifernog, ali itekako prostranog sveta, odnosno materije koje su u vezi s njima (bik, karfiol, đubre).⁴ Autora, koji uz slepe koloseke, na margine postavljen, onemogućen a ipak pozvan za stvaranje sveta, autora koji olovkom ciklame u plafon i u svod tavana buši puteve izlaza, *linije bega*, koji putem svog pribora za pisanje održava kontakte sa nebeskim svodom, subjekt koji dodiruje ono kozmičko, božanstveno, transcendentno i koji je na taj način povezan sa kasnijim, još uvek stvarajućim autorom (*koji nagomilane, heterogene materije bez ikakvog spoljnog nadzora, političkog i ideološkog mešetarenja daje jedinstveni nebeski svod, čist azur, beztreptajni bazedov Gospodnjeg*), u koji u olujnim vetrovima istorije, političkih bitaka, krizama i sve novijih i novijih iskustava gubitaka u razrušenoj zemlji, Jugoslaviji i u susedstvu *Zemlje Subotice* (koja postoji kao poseban svet, takođe razrušena), na *Paliću*, sa ove strane granice pozicionira, sumira i reinterpreтира „šta zapravo znači pisati *odavde*“.⁵ Roman koji razmatra *daleko-daleku misiju*, koji od posmatranja Tise kao radikalnog programa, do kursa plakanja na Akademiji za diplomate u Beču, od podizanja spomenika i

4 Up. TOLNAI: I. m. 332-333. p.

5 C. d. 382. p. (istaknuto od autora – B.O.)

pesničke pri
može nazva
priču i vidu
laprdanje) š
prostor stvo
u prostorni
Stidnih nakita
nesigurnost s
govora u rom
zavesom zatv
trudi da na m
reči i različiti
zoni istovrem
ili ilegalne m
Neobuzdan je
(dakle posma
javlja kao del
lepljenju usta
usta na ironič
discipliniraju
i estetski i po
oficira islednik
i smušenosti k
uzbudljive situ
pridodat živor
(dakle ovlada
Pecek, Jonata
Kafka „papiri
potvrđene var
i splavara balv
Tolnaja uvod
(tereni nadzor
i železnička st
adekvatni pro
kontrolisanja,
i neprijateljski

pesničke privatizacije fabrika pa do šverca ljudi, roman, koji se može nazvati i baleganjem (poluglasno brbljanje, lupetanje, priču i vidu pilule za spavanje, nerazgovetnom, dakle sumnjivom laprdanje) što u svom sižeu čini političkim slučajem i nije samo prostor stvoren ranijim tekstovima i smeštaj prisnosti živog tela u prostorni oblik (paralelpipedon, takav oblik obilazi pripovedač *Stidnih nakita* koji hoda okolo sa dve sterilne čaše i koji donosi nesigurnost svojim ja-dublerima), ali raspričavanje živog govora i govora u romanu – pesnički govor na opasnoj, zapaljivoj, čeličnom zavesom zatvorenoj sceni istorije i politike, dok se istovremeno trudi da na neki način zajedno izgovori nazive, različite funkcije reči i različitih aspekata jezika. Na ovaj način zapravo u graničnoj zoni istovremeno prikazuje funkcionisanje jezika, pa i ja-dublere ili ilegalne mlade migrante (kojima pripisuje sportske kvalitete). Neobuzdan jezik, koji se ipak povremeno mora zauzdati, zatvoriti (dakle posmatrati, kontrolisati i ograničavati) istovremeno se javlja kao delatni činilac ali i trpni subjekt mehanizama vlasti. U lepljenju usta ružičastim, ili u upozorenju na korišćenje kočica za usta na ironičan način se namontira društvena-politička kontrola, disciplinirajuća funkcija psihološkog, pretpostavljenog ja, kao i estetski i poetski aspekt romana i pravilo. Na rutinska pitanja oficira islednika, odgovor na poziv za predstavljanje, umesto šutnje i smušenosti koja je proistekla iz nje, izbacivanja iz koloseka toliko uzbudljive situacije za igru i konteksta Tolnaijevog romana, koji pridodat živom telu kao jedino istinsko označavanje, identifikacije (dakle ovladavanja), kroz Roman Mišu, T. Orban Oliver, Serafim-Peck, Jonatan, Divlji Joco, Palički Jencika P. Hauard, Ferika Kafga „papierima“ dakle hrpama spisa i Tolnaijevim prozama potvrđene varijacije imena, kao i promene Kraciona, švercera soli i splavara balvanima u Kračuna, pa do preuzetog, pomađarenog Tolnaja uvodi hermeneutiku sumnje. Fukoove heterotopije (tereni nadzora i kažnjavanja: zatvor i psihijatrija, a uz njih voz i železnička stanica) se nagomilavaju i međusobno jačaju kao adekvatni prostori *stidljivog* osvajanja, obrade, oblikovanja, kontrolisanja, vidljivosti sveta, odnosno prodiranja svojih i neprijateljskih (sumnjivih) pokrajina.

A zašto su važni Tolnaijevim metodama ili metodama *Stidnih nakita* stvaranja, oblikovanja sveta sportisti-migranti, nekadašnji i budući fabrički sportski klubovi Subotice (tačnije *Države Subotice*) i uopšte sport kao takav? Hokej na travi, ili tenis, ping-pong, koji pored deponije, u blizini bolničkog otpada i smeća uz opasnost zaraze, zapravo na periferiji igraju migranti iz Pakistana, Bangladeša, Sirije, Tunisa, Libije, Somalije, Alžira, Avganistana, Eritreje? Izgradnja novih teniskih terena, novih teniskih centara, teniskih škola, ili podizanje spomenika (npr. nekadašnjoj teniskoj zvezdi, Moniki Seleš, Mađarici iz Vojvodine koja živi u Americi)? Zašto je važno da jedan manjinski (prekogranični, ili – kako to na osnovu Geze Čata, alias dr-a Brenera lekara-psihijatra Tolnaijev narator među multiplikacijama ustvrdi – sa ove strane granice, ovdašnji) pisac govori *sredstvima* (za *privatizaciju*) *čiste poezije*, dakle ipak kao neko političko delo, „kao delujuća solidarnost“⁶ baš o sportu, odnosno povezano s njim o podizanju spomenika? Suštinski gest Tolnaijevog romana, njegove delujuće solidarnosti, da ljude sa strane, koji sa ondašnje/ovdašnje strane granice žele probiti, ulaziti ili odbeći, dakle otpadnika, sumnjivog, opasnog, teroristu, nomada, Crnca (drugačijeg, stranog) uz uticaje teksta i umetnosti u oblikovanju okruženja integrisati u društvo u novije vreme u našoj regiji kroz ponajviše finansirane i ispolitizovane delatnosti, dakle kroz sport, odnosno ulazak u drugo okruženje, poistovećivanje s onim drugim, odomaćivanje, usvajanje stranca vidi mogućim putem navijačke psihologije i funkcije kolektivnosti sporta. U ovom prijem i prihvatanju, usvajanju naravno nalazi se i precrtavanje mape građanski pobuđenog lokal-patriotizma u Državi Subotica, jer deset (10) klubova hokeja na travi (kroz koje mogu ponovo proraditi zatvorene fabrike) doprineće nastajuću hokejaške nacije čime će dopreti do mnogo većeg okruženja od umetnosti i razrušena i opljačkana Subotica zahvaljujući sportu koji je prihvaćen u mnogo širim krugovima biće postavljena na mapi sveta. Ovo crtanje mape kao manjinska politika – što je povezano s onim ironičnim, provokativnim gestom, koji upozorava na opasnost

6 L. DELEUZE, Gilles – GUATTARI, Félix: *Kafka – A kisebbségi irodalomért*. Prevod: Karácsonyi Judit. Budimpešta, Qadmon Kiadó, 2009.

ideologično
tačnije post
Tolnaijevih
Jugoslavije
uvođenje sp
a za uspeš
putem teor
razlaže pita
dela, zatim
protiv kont
nakita ugra
raspričavan
poziciju, od
refleksije s
koji se šeta
ležaja igraju
oblikovanja
protiv sveta
u novi ležaj

Važno
Attila) koji
kao i Tolnai
njegov sin, P
pogrešnog p
nego i na m
retoriku, što
dakle takod
manje vidlj
načina život
prodiranje k
među nacija
mešanje naci
načinu stvar

7 TOLNAI: C.

8 BALÁZS Attila
közreadja fia, P

ideologičnog postavljanja kipova od strane postojeće vlasti, tačnije postavljanja svakakvih spomenika – bio je važan čin ranijih Tolnaijevih tekstova, na primer takvo je presnimavanje velike Jugoslavije sredstvima poezije. Pored jezičke performativnosti uvođenje sportskih aktivnosti (što se odvija prema datim pravilima, a za uspešno odvijanje igre neophodno je njihovo poznavanje) putem teorije jezičkih igara Vitgenštajna (Wittgenstein) još više razlaže pitanje mogućnosti interpretacije i funkcije umetničkog dela, zatim mogućnost autonomije, slobode. Pesnička naracija protiv kontrole u Tolnaijevom univerzumu iz perspektive *Stidnih nakita* ugrađuje, štaviše multiplikacijama, nabrojanjem značenja, raspričavanjem i balegarenjem ismejava posmatračku, cenzorsku poziciju, odnosno zamazivanje, mešanje politike izdiže kao prinos refleksije sopstvene umetničke produkcije. Mamlaz-pripovedač, koji se šeta ulicama Palića i šišarke šutira kao kuglice raspalog ležaja igrajući se svojim mislima, poveznim tačkama i načinima oblikovanja teksta zapravo je akter „složene utakmice koje se igra protiv sveta“⁷ i koji čini estetski pokušaj da usmeravanjem kuglica u novi ležaj na kraju svet okrene u ispravan pravac.

Važno je napomenuti da knjiga novela Atile Balaža (Balázs Attila) koji je obdaren sličnim pripovedačkim kompetencijama kao i Tolnai *Bez iz cirkusa buva* (*Priče Petera Kišbolhe kako ih iznosi njegov sin, Pal*) takođe ima fundamentalni ulog izvrtanje sveta iz pogrešnog pravca, osetljiva reakcija ne samo na pojavu migracije nego i na njenu političko-ideološku reprezentaciju i negativnu retoriku, što autor na ironičan način ostvaruje kroz motiv buva, dakle takođe veoma rodnu populaciju koja je mnogo manja i manje vidljiva od *cuniculusa*. Sloboda kretanja koja proizilazi iz načina života buva, bez obzira na „zmijoliku bodljikavu žicu“⁸ prodiranje kroz granice, nekontrolisano u- i iskakanje, kontakti među nacijama, mešanje priča, hibridizacije kulture, pustovanje i mešanje nacija je autonomno, rojivo, pa je stoga srodno sumnjivom načinu stvaranja.

7 TOLNAI: C. d. 107. p.

8 BALÁZS Attila: Szökés a bolhacirkuszból – Kisbolha Péter története, ahogy közreadja fia, Pál. Senta, zEtna, 2018.

Ransije u svom delu *Politika i estetika* govori o tome, da književni tekstovi slično politici deluju u „stvarnosti (...) is crtavaju mape vidljivosti, staze između vidljivog i rečitosti, veze između načina života, delovanja i govora“.⁹ *Jugonostalglični, sumnjivi mamlaz* koji kao mesečar luta ulicama Palića, pa u graničnoj zoni i u svojim tekstovima i u romanu hrpe spisa, u obavljanju nekakve ironične daleko-daleke misije zbog dve sterilne čaše, kao zborna mesto Tolnaijevih alter egoa nije neutralan prostor. Isto kao i Pal Kišbolha, koji je zabeležio migraciju buva Atila Balaža, politički uopšte nije nevin, jer pod pritiskom umetničkog humanizma i altruizma preuređuje polja koja je stvorila, pokazuje i kojima vlada vlast, meša, brka sve, skače, povezuje, pretvara to što ne bi smeo, što se ne slaže, ili govori o nečemu, o čemu ne bi smeo, ali što je *istina*.

Sa aspekta *Stidnih nakita* i Tolnaijeve reprezentacije estetike i politike postaje naročito važnim mesto na kojem autor, T. Orban Oliver odlaže spise koje su povadili islednici ukoliko to povezujemo sa skulpturama crnih ili belič sanduka za voće iz romana *Agneš* Petera Esterhazija (Esterházy Péter). U Esterhazijevoj prozi vajar Tamaš, koga Agneš vara sa piscem lektorskih izveštaja koji svojim radom održava instituciju cenzure, izuzetno mirisne sanduke za voće toliko lukavo spaja sa *svojim kipovima koje stvara kao zanesenzanesenjak* odnosno mesečar, da ukoliko bi neko otvorio ove sanduke da pogleda kipove, ti kipovi bi se raspali na paramparčad¹⁰. U Tolnaijevom romanu graničari u tri sanduka od pomorandži trpaju unutra hrpu papira, cedulje, dosijee, sveske, notese i registratore¹¹, one dokaze, ili kako pripovedač ukazuje – balegu kule od slonovače pešćane tvrđave – na osnovu kojih (*de fakto* preturajući po govornima) pokušavaju uhvatiti, ukecati Olivera, odnosno pomoću pravilnog redosleda registratora odrediti slučaj,

9 RANCIÉRE, Jacques: *Esztétika és politika*. Prev.: Jancsó Júlia. Budimpešta, Műcsarnok Nonprofit Kft., 2009, 33. p.

10 ESTERHÁZY Péter: *Ágnes*. In: *Bevezetés a szépirodalomba*. Budimpešta, Magvető, 1986, 337.

11 TOLNAI, I. m., 129.

koji z
(bez o
sebi i
umetn
spome
cenzur
čežnja
dotle k
vreću v
večnoj
bi smel

koji zahvaljujući uzbudljivoj metarefleksivnoj igri Tolnaija (bez obzira na političko mešetarenje) postaje roman sam po sebi i putem njega. Dok kod Esterhazija nevidljivo, nerešivo umetničko delo – koje samog sebe uništava i nikad ne postaje spomenikom – vara ideologiju i eksproprijaciju, kontrolu, cenzuru od strane politike i vlasti, nakon čega ostaje samo čežnja za nedostižnim kipom i ostaje samo Agnešovo plakanje, dotle kod Tolnaija kroz plakanje umirućeg jastoga bačenog u vrelu vodu postaje delo vidljivo i doživljivo. Odnosno u onoj večnoj poziciji osuđenika na smrt u koju ljudi vlasti nikad ne bi smeli kročiti.